

2

GDO YASAĞI NE GETİRİYOR? NE GÖTÜRÜYOR?

Geçenlerde usta kalemlerimizden bir tanesi “Hem ortaçağdan kurtulmak isteyip, hem de tutarlı bir akılcılığa ve “tabulara karşı çıkmaya” kızmak, hâlâ daha en temel çelişkimiz” diyerek Biyogüvenlik Kanunu ile içine düştüğümüz yaman çelişkiyi de açıklıyordu aslında.

Hatırlarsanız [tarlasera](#)'daki geçen yazımda Biyogüvenlik Kanunu sonucu fiilen ortaya çıkan GDO yasağının neler getirdiğini anlatmaya çalışmıştım. Özetle, bu Kanun ve Yönetmelikleri ile:

- Türkiye’de GD hayvan ve bitkilerin yetiştirilmesinin yasaklandığını,
- Genetiği Değiştirilmiş ürünlerin bebek mamalarında kullanımının yasaklandığını,
- Yem ve gıda amaçlı kullanım için yurtdışından ithalatın izne tabi olduğunu,

Prof. Dr. Selim Çetiner

Sabancı Üniversitesi
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi
selim.cetiner@tarlasera.com

- Gelişmiş hiçbir ülkede görülmemiş hapis ve para cezaları öngördüğünü,
- Uluslararası mevzuatla uyumsuz olmasının da birçok belirsizlikleri beraberinde getirdiğini yazmıştım.

Bu defa da kısaca neler götürdüğünü anlatmaya çalışacağım. Diğer bir ifadeyle, aslında biyogüvenlikle ilgili gereksinimleri karşılamayan ancak yasaklarla bu işi çözmeye kalkan Biyogüvenlik Kanunu uygulamalarının ilk Yönetmeliğin yürürlüğe sokulduğu Ekim 2009'dan bu yana geçen 2 yıl içerisinde Türkiye tarım ve gıda sektörü üzerinde oluşturduğu ekonomik kayıpları özetleyeceğim. Bu yasakçı zihniyet ile hazırlanan Kanun'un uluslararası biyogüvenlik mevzuatı ile uyumlu olmadığını, bizzat kendi içinde çelişkiler barındırdığını ve ayrıca Kanun'un uygulanması için çıkarılan yönetmeliklerin de Kanun ile çeliştiğini defalarca dile getirdim. Biyogüvenlik Kanunu ve Yönetmeliklerin yanında Biyogüvenlik Kurulu'nun karar alma süreçlerinin de yasal ve bilimsel dayanaktan yoksun olduğunu da çeşitli vesilelerle anlatmaya çalışıyorum.

Geçenlerde usta kalemlerimizden bir tanesi "Hem ortaçağdan kurtulmak isteyip, hem de tutarlı bir akılcılığa ve "tabulara karşı çıkmaya" kızmak, hâlâ daha en temel çelişkimiz" diyerek Biyogüvenlik Kanunu ile içine düştüğümüz yaman çelişkiyi de açıklıyordu aslında.

Bir taraftan GDO ekimini yasaklıyoruz, öte taraftan GDO ürünlerini ithal ediyoruz. Bir taraftan bebek mamasında kullanmayı yasaklıyoruz, öte yandan hayvan yemi olarak kullanmayı serbest bırakıyoruz. Doğal olarak anneler, "Ya bu GDO'larla beslenen hayvanların sütünü benim bebeğim içerse ne olur?" diye soruyor. Bir taraftan bizim Biyogüvenlik Kanunu'muz AB'den ileri diyoruz öte yandan bilimsel risk analizlerini yapacak veriler olmadan GDO'lara ithal izni veriyoruz ya da vermiyoruz. Yani tipik, trajikomik bir Türkiye hikâyesi...

Burada belki de vurgulanması gereken hususların başında her hangi bir bilimsel dayanak ortaya konmaksızın Türkiye'de genetiği değiştirilmiş ürünlerin yetiştirilmesinin yasaklanması gelmektedir. Karar vericilerimizin tamamen duyguları ve kişisel tercihleri doğrultusunda koydukları bu yasak tarımda iddialı olan ülkelerde pek görülüyor. Hele Türkiye gibi tarımsal üretimle dünyada 7. sırada olduğuyla övünen bir ülkenin, modern biyoteknolojinin sunduğu imkânları reddederek çiftçilerini dünyadaki diğer çiftçilerle nasıl rekabet edebilir kılacağı

önemli bir soru.

Aslında, meslek odaları ve bakanlık bürokratları dâhil tarımla ilgili kişilerin önemli bir kısmının modern biyoteknoloji ya da GDO karşıtı oldukları bir sır değil. Baştan beri devekuşu titizliği ile bilimsel gerçekleri ve dünyada meydana gelen gelişmeleri görmezden gelen bu kesim kendilerini rekabetçi konuma getirebilecek bir teknolojiyi ıskaladıklarının farkında değiller.

Örneğin, 2001-2003 yılları arasında Çukurova Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nde yapılan ikinci ürün mısır tarla denemelerinde Bt mısır (yani biyoteknoloji ürünü böceklere dayanıklı mısır) konvansiyonel hibrit mısır çeşidine göre ortalama yüzde 41 verim artışı sağlanmıştır. Bu sonuçlar, sınırlı alanlarda yapılan denemeler olmakla beraber, bir-iki kişinin tercih ve menfaatleri gereği karar vericilerden özenle saklanmıştır. Aslında, bu denemelerin çiftçi koşullarına özdeş daha geniş alanlarda yapılması ve alınacak sonuçlara göre GDO'larla ilgili hüküm verilmesi çok daha yararlı olacak, böylece GDO'ların çiftçi açısından avantajları olup olmadığı, çevre açısından da mısır yetiştiriciliğinden kullanılan pestisitlerin kullanımını azaltıp azaltmayacağı, hedef dışı organizmalar üzerinde nasıl bir etki yaptığı herkes tarafından açık ve net biçimde görülebilecekti. Bu raporun önemli bulgularından bir tanesi de ikinci ürün mısır ekiminde Bt mısırın kullanılması halinde çiftçinin hektara 550 dolar daha fazla kazanç elde edecek olmasıdır. Çukurova bölgesinde ikinci ürün mısır ekim alanının 2003 yılında yaklaşık 125 bin hektar olduğu göz önünde bulundurulursa, GDO ekim yasağının neden olduğu ekonomik kayıp kolayca hesap edilebilir. Bu bağlamda, ikinci ürün mısır yetiştiriciliğinde yüksek pestisit giderlerine rağmen pestisit uygulamalarının etkin kontrol sağlayamaması nedeniyle Çukurova'daki ikinci ürün mısır alanlarının 2009'da 40 bin hektara düştüğünü de hatırlatmak isterim.

Her ne ise, Biyogüvenlik Kanunu ile GD ürünlerin çiftçiler tarafından ekiminin yasaklanmasının getirdiği ekonomik kayıpları bir yana bırakıp, şimdi de ithali izne tabi GD ürünlerin Türkiye'deki ithalatçı ve kullanıcı konumundaki tarım ve gıda sektörleri üzerindeki ekonomik etkilerine bir bakalım.

Önceki yazımda da belirttiğim üzere Türkiye'deki fiili GDO yasağı 26 Ekim 2009 tarihli Yönetmelikle ansızın başlatılmış ancak bundan olumsuz etkilenen sektörden

1 Transgenik Bt. Mısır Sonuç Raporu (2001-2003), Adana Zirai Mücadele Enstitüsü, Çukurova Tarımsal Araştırma Enstitüsü, 2004.

gelen talep doğrultusunda alınan geçici tedbir ve ertelemelerle ithalat şu veya bu şekilde sürdürülmüştür. Ardından 26 Eylül 2010 tarihinde yürürlüğe giren Biyogüvenlik Kanunu çerçevesinde oluşturulan yedisi bürokrat dokuz kişiden oluşan Biyogüvenlik Kurulu da ithal için yapılan başvuruları değerlendirerek bir kısım GDO'ların ithaline yem amaçlı kullanım için izin vermiştir.

Çeşitli vesilelerle dile getirdiğim üzere yasal ve bilimsel dayanaktan yoksun bulunan bu izinlere rağmen uygulamadaki yanlışlıklar ve gıda olarak GD ürünlerinin ithaline izin verilmemiş olması bu ürünleri kullanan sektör nezdinde 2011 yılı sonu itibarıyla 800 milyon dolardan fazla bir ekonomik kayba neden olmuştur.

Uygulamadaki yanlışlıkların başında verilen izinlerin sadece yem amaçlı olması, gıda amaçlı ithal ve kullanım için izin verilmemiş olması gelmektedir. Tekrar hatırlatmakta yarar var üyesi olmak için başvuruda bulunduğumuz ve kanunlarımızı uyumlu hale getirmeye söz verdiğimiz Avrupa Birliği (AB) ülkeleri halen 47 genetiği değiştirilmiş ürünün gıda ve yem amaçlı tüketimine izin vermiş bulunmaktadır; dünya genelinde ticarete konu ürünlerde ise bu rakam 56.

Bizim Biyogüvenlik Kurulu ise 2011 sonu itibarıyla 3 adet GD soya ile 13 adet GD mısırın sadece yem amaçlı ithaline izin vermişti; son olarak 3 mısır çeşidine daha yem amaçlı izin verilmiş, 6 mısır çeşidine ise izin verilmediği açıklanmıştı. Buradan bizim Biyogüvenlik Kurulu'nun Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi-EFSA'dan daha titiz davrandığı ve halkımızın sağlığını daha fazla koruduğu izlenimine kapılmanız mümkün. Ancak, bu konuda benim hâlâ bazı çekincelerim var: Risk analizi yapmak için gerekli bilimsel araştırma sonuçlarını

içeren dosyalar gen sahipleri tarafından Biyogüvenlik Kurulu'na verilmemiş olmasına rağmen izinler nasıl veriliyor? Yine aynı şekilde izin verilmeyen ürünlere hangi bilimsel veriler ışığında izin veriliyor? Anlayacağınız, Türkiye'deki GDO onay sistemi, diğer ülkelerdekilerin (AB, İsviçre, Norveç, Japonya, ABD, Kanada, Avustralya, Brezilya, Arjantin vs) çoğundan belirgin ölçüde daha yavaş olmakla kalmayıp aynı zamanda GDO'lara hem yem, hem gıda amaçlı kullanım için birlikte onay vermeyen, şeffaflıktan ve geçerli bilimsel dayanaktan uzaktır.

Hadi bunları bir tarafa bırakalım. Pekâlâ, ithal sırasında acaba GDO analizi için hangi "event" dediğimiz genetiği değiştirilmiş ürünlere bakılıyor? İzin verilmiş olanlara mı izin verilmemiş olanlara mı? Ben size söyleyeyim: İzin verilmiş olanlara bakılıyor; izin verilmemiş olanlara değil.

Zaten Ekim 2009'dan beri söylediğim gibi bu Kanun ve Yönetmelikler işte bunun için GDO ithalini fiilen yasaklıyor ancak ne bu mevzuatı yazanların ne de uygulayanların bundan haberi yok. Diğer bir anlatım ile eğer gümrüklerde ithal için alınan örnekler gerçekten tüm GDO "event"leri açısından test edilirse Türkiye'ye 1 gram dahi yem hammaddesi giremeyecektir.

İlk GDO yönetmeliğinin çıktığı Ekim 2009 ile Aralık 2011 sonu itibarıyla ithalatta yaşanan sıkıntıların neden olduğu ekonomik kayıpların değerlendirildiği Rapor , ithal hammadde temin eden ve kullanan sektör temsilcileriyle yüz yüze yapılan görüşmeleri esas alarak hazırlanmıştır. Çizelge 1'den de görülebileceği üzere bu sıkıntıların maliyeti 835,3-841,8 milyon dolar mertebesindedir. En fazla olumsuz etkilenen sektörlerin başında da tavukçuluk gelmektedir.

Çizelge 1: Ekim 2009-2011 sonu arasında Türkiye'deki gıda-tarım zincirinin maruz kaldığı maliyetler özeti ²

Maliyet Tipi	Milyon \$
Kısa dönemdeki maliyetler (Ekim-Kasım 2009) – soya ve türevlerinin fiyat artışı	48,0
Tutulmuş ek stokların maliyeti (soya ve türevleri)	47,7 (477)
İthalatta GDO analizi	0,7 ilâ 5,8
Demuraj (geminin analizler için limanda beklemesi) bedelleri	47,0
Yerli mısırın fiyat artışı	417,0
Gıda amaçlı kullanımda soya yağının ikamesi	73,7
Mısır yağının ikamesi	43,5
Gıda amaçlı kullanımda sertifikalı GDO'suz ürünlere ödenen fiyat primi	33,0
Soya proteini türevleri ve lesitinin ikamesi	13,2 ilâ 14,6
Kedi-köpek maması hammaddelerinde fiyat artışı	8,5
Kanatlı ve yumurta sektörlerinde soya ve türevlerine erişim imkânının kal-maması: Ek yem maliyetleri ve üretim kayıpları (2009 sonu/ 2010 başı)	103,0
Toplam	835,3 ilâ 841,8 (1,312,3 ilâ 1,318,8)

Not: İlave stok maliyetleri – Parantez içindeki rakamlar bağlı sermayeyi gösterir.

2 <http://www.pgeconomics.co.uk/page/32/t%C3%BCrkiye%E2%80%99nin-biyog%C3%BCvenlik-yasas%C4%B1-tar%C4%B1msal-g%C4%B1da-zincirinde-%C3%B6nemli-bir-ekonomik-zarara-neden-oluyor>

↑ Bir taraftan GDO ekimini yasaklıyoruz, öte taraftan GDO ürünlerini ithal ediyoruz. Bir taraftan bebek mamasında kullanmayı yasaklıyoruz, öte yandan hayvan yemi olarak kullanmayı serbest bırakıyoruz. Doğal olarak anneler, "Ya bu GDO'larla beslenen hayvanların sütünü benim bebeğim içerse ne olur?" diye soruyor. Yani tipik, trajikomik bir Türkiye hikâyesi...

Rapor'un işaret ettiği konulardan birisi de GDO içermeyen hammadde için özellikle gıda sektörünün yönelmiş olduğu alternatif tedarikçi ülkeler nedeniyle GDO ürünleri ihraç eden ABD, Brezilya ve Arjantin gibi ülkelerin Dünya Ticaret Örgütü nezdinde Türkiye aleyhinde yapacakları şikâyet ya da dava açma sonucu ortaya çıkacak tazminat miktarıdır. Yapılan analizlere göre Ekim 2009 sonrası üç yıllık dönem için tazminat ya da misilleme mahiyetindeki taleplerin 1,1 milyar doları aşabileceği görülmektedir.

Yine yukarıda işaret ettiğim GDO mevzuatının uygulanmasındaki boşluk ya da sıkıntılarının devam etmesi halinde Türkiye'deki tarım-gıda sektörü tarafından karşılanması gereken maliyet de artmaya devam edecek ve muhtemelen yıllık 0,7 ilâ 1 milyar mertebesinde olacaktır.

Türkiye'deki gıda ve içecek sektörü genelindeki net kârlılık düzeyi ile karşılaştırıldığında, GDO mevzuatının bugüne dek yarattığı yaklaşık 840 milyon dolarlık ek maliyet yükü, sektörün toplam kârlılığının yüzde 33 ilâ 50'sine denk düşmektedir. GDO mevzuatının gıda ve içecek sektörü içindeki birkaç alt sektörü de etkilediği (mesela hayvan yemi, et üretimi, sıvı ve katı yağlar, şekerleme) hesaba katıldığında, bu ek mali-

yetler söz konusu sektörlerde toplam net kârlılığın daha da büyük bir yüzdesine tekabül edecektir.

Düşük kârla çalışmak zorunda kalan (veya zarara giren) işletmelerin bu durumu sonsuza kadar sürdürmeleri düşünülemez. Dolayısıyla, GDO mevzuatının kârlılık üzerindeki olumsuz etkilerinin, bazı işletmelerin zarar etmektense etkilenen alt sektörlerden çıkması ve/veya işi bırakması sonucunda Türkiye'deki tarım-gıda sektörünün yarattığı gelir ve istihdam miktarında da gerilemeye yol açması beklenebilir. Bu açıdan en fazla risk altında olan işletmeler küçük ve orta ölçekli olanlardır ki sektör ağırlıklı olarak bunlardan oluşmaktadır.

Bu arada, tüketicilere sunulan ürün yelpazesinde daralma ve tüketici fiyatları ile enflasyonun artması ihtimalleri de göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak, ciddi ekonomik kayıplara neden olan Biyogüvenlik mevzuatının bilimsel esaslara göre çalışan ve uluslararası normları dikkate alan bir sisteme kavuşturulması gerekmektedir. Türkiye'nin AB ile gümrük birliği içinde olduğu ve tam üyelik müzakerelerini sürdürdüğü gerçeğinden hareketle, AB'de uygulanan GDO onay sisteminin Türkiye'de de aynen benimsenmesi, en azından taşıdığı sakıncaları defalarca dile getirdiğimiz mevcut mevzuatın düzeltilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.